Vriendenbericht 39

Juni 2025

Stichting Vrienden van Brabantse Landgoederen

Terugblik Hertog Janlezing

"Zóó is Brabant: Regionale identiteit en regionalisme in Brabant"

door Prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld, hoogleraar aan Tilburg University

Op 25 maart 2025 vond in het sfeervolle Witte Kasteel in Loon op Zand de tiende editie van de Hertog Jan Lezing plaats. De bijeenkomst werd geopend door Sammy van Tuyll, voorzitter van de Stichting Vrienden van Brabantse Landgoederen. In zijn welkomstwoord onderstreepte hij het belang van de stichting bij het behouden van cultureel erfgoed in Brabant, en heette hij alle aanwezigen van harte welkom.

Vervolgens sprak Francine Broos, voorzitter van de Stichting Het Witte Kasteel. Zij gaf een uitgebreide toelichting op de historie, functies en het hedendaagse gebruik van het kasteel. Het kasteel, dat zwaar te lijden had in de Tweede Wereldoorlog, is tegenwoordig een historische buitenplaats met culturele en zakelijke doeleinden. Sinds de oprichting van de stichting met ANBI-status wordt het complex dankzij sponsoring en de inzet van vele vrijwilligers goed onderhouden. Broos vertelde over de evenementen die er plaatsvinden, zoals concerten, pop-up restaurants, slipjachten en muziekuitvoeringen in de tuin. Ook is het kasteel opgenomen in fiets- en wandelroutes, en open in het weekend voor bezoekers. Het koetshuis werd in 2014 omgevormd tot café, het wagenhuis is nu een vakantiewoning en de tuin wordt actief gebruikt. De exploitatie van het geheel – inclusief verhuur en kookactiviteiten – vormt een belangrijk onderdeel van het verdienmodel. Sammy van Tuyll sprak zijn dank uit aan Broos en haar vrijwilligers voor het behouden en activeren van deze erfgoedlocatie.

Daarna kondigde Sammy van Tuyll de hoofdspreker van de avond prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld, hoogleraar aan Tilburg University, aan. De heer Bijsterveld verzorgde eerder de derde Hertog Jan Lezing in 2017. Zijn voordracht, getiteld *"Zóó is Brabant: Regionale identiteit en regionalisme in Brabant"*, ging in op de ontwikkeling van regionale identiteit en de rol van regionalisme in het huidige tijdsgewricht.

Bijsterveld begon zijn betoog met een reflectie op het begrip identiteit. Volgens hem bestaat *de* Brabander niet. Identiteit is niet statisch of in vier kenmerken te vangen; het is een levend proces dat sterk samenhangt met verbondenheid en gemeenschappelijke ervaringen. Hoewel Brabant vaak geassocieerd wordt met gilden, carnaval, worstenbroodjes en het katholieke

geloof, is dit slechts een deel van het verhaal. Elke plaats in Noord-Brabant heeft een eigen imago, en zelfs dat beeld is deels een projectie van buitenaf. Imago en identiteit kunnen met elkaar botsen, wat zorgt voor spanningen.
Bijsterveld waarschuwde dat een te rigide opvatting van identiteit gevaarlijk kan zijn: het kan tot uitsluiting leiden of zich keren tegen de toekomst. Toch is regionale identiteit geen loos begrip. Het kan een krachtig middel zijn voor sociale cohesie, economische ontwikkeling en culturele herkenning – mits het in verbinding staat met de werkelijkheid.
Hij onderscheidde drie fasen in het Brabantse regionalisme:
1. Traditioneel regionalisme (1800–1940)
In deze periode ontwikkelde zich een reactie op de opkomst van de natiestaat en industrialisering. Regionale kenmerken werden gekoesterd: streekkledingdracht maakte een comeback, dorpsgebruiken werden versterkt en eigen taalvarianten kregen aandacht.
Het tijdschrift *Brabantia Nostra* (1935–1951) was hierin een belangrijk vehikel: het promootte een katholieke, Bourgondische Brabantse cultuur. De Brabantse koffietafel – bedacht door de burgemeester van Oisterwijk – en het worstenbroodje na de nachtmis zijn voorbeelden van regionale symboliek.
In 1939 verscheen het boek *Zoo is Noord-Brabant*, waarin iedere gemeente zichzelf presenteerde, met de bedoeling bedrijven aan te trekken. In deze tijd gold Brabant nog als katholiek, antimodern en dorps. Carnaval werd buiten de steden geleidelijk verder ingeburgerd als een gereguleerd volksfeest.

2. Oud regionalisme (1945–1970)
Na de oorlog kwam Brabant in een fase van modernisering met behoud van identiteit. De commissaris van de koningin, Jan de Quay, en bisschop Bekkers speelden hierin een belangrijke rol. Hun visie werd concreet uitgewerkt in het zogeheten *Plan De Quay*, dat industrialisatie naar het platteland bracht. Fabrieken moesten binnen zes kilometer van dorpen liggen, zodat arbeiders hun gemeenschap niet hoefden te verlaten.
Het katholieke gezin, de dorpsgemeenschap en het geloof stonden centraal. Tegelijk werd zwaar

geïnvesteerd in cultuur en onderwijs: het Brabants Orkest werd opgericht en Tilburg kreeg in 1961 de eerste regionale schouwburg.
Dit was een tijd waarin Brabant zichzelf opnieuw definieerde als een moderne provincie mét behoud van traditie.

3. Nieuw regionalisme (1970–heden)

De economische neergang van de jaren zeventig – onder meer door de teloorgang van de textielindustrie in Tilburg – leidde tot hernieuwde inspanningen voor regionale vernieuwing. In 1983 werd de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij opgericht met steun van de EU, als tegenwicht tegen de macht van nationale staten.
Volgens Bijsterveld is het (nieuwe) regionalisme niet reactionair, maar juist innovatief. Erfgoed wordt verbonden met moderne netwerken. Dat blijkt uit succesvolle regionale economische ontwikkelingen:

- In Eindhoven vestigde Gerard Philips zich in 1893; dit leidde tot de multinational Philips en uiteindelijk tot het hightech ecosysteem rond ASML.
- Veghel ontwikkelde zich door een slimme aanleg van een insteekhaven in de 19e eeuw tot logistiek knooppunt.
- De Langstraat richtte zich op vee en leer, wat de schoenenindustrie voortbracht (Van Bommel).
- In Oss groeide uit veehandel een bloeiende farmaceutische sector.
- West-Brabant ontwikkelde zich rond de suikerbiet een uitgebreide ‘suikerbietindustrie’.

Streekproducten, lokale vlaggen en initiatieven als het Van Gogh Nationaal Park – een samenwerking van 80 organisaties – tonen hoe identiteit vandaag ook collectief en toekomstgericht kan zijn. Ook oude gemeenschappelijke structuren, zoals de *gemene gronden* in Noord-Brabant en de Kempen, bieden inspiratie voor duurzaam landgebruik.
Volgens Bijsterveld mag regionale identiteit geen marketingtool zonder inhoud zijn. Ze moet sociaal gedragen zijn, wortelen in gedeelde geschiedenis, cultuur en netwerken – waaronder ook familiebedrijven en vroegere katholieke organisaties. Economische ontwikkeling en welzijn moeten hand in hand gaan. Cultureel kapitaal is hierbij van grote waarde.
Na de lezing kregen de aanwezigen de gelegenheid om vragen te stellen. Onderwerpen als de verschillen tussen Noord- en Zuid-Brabant, stads-platteland-verhoudingen en samenwerking tussen erfgoedorganisaties kwamen aan bod. Bijsterveld benadrukte dat regionale identiteit zich niet laat afbakenen door harde grenzen. Juist uitwisseling en samenwerking, zoals bij grensoverschrijdende projecten, kunnen inspirerend werken.
Sammy van Tuyll sloot de avond af met een dankwoord. Hij sprak zijn waardering uit voor Bijstervelds rijke en genuanceerde lezing. De zaal had volgens hem ‘ademloos geluisterd’. De bijeenkomst werd zoals altijd afgesloten met een gezellige borrel.

Met heel veel dank aan Joost van Hövell voor het uitgebreide verslag en Rinus Lock voor het maken van de foto’s (zie ook de website!)

Afscheid René de Bont

Alle Vrienden kennen natuurlijk René de Bont, de grote steun en toeverlaat van de Stichting Vrienden van Brabantse Landgoederen. Op 10 juni jl. werd er tijdens de Algemene Ledenvergadering van BPG Vereniging landelijk Brabant, die René aan onze stichting 'uitleende', afscheid genomen van René met een speciaal minisymposium op Landgoed De Hooge Braaken in Moergestel. Veel leden en relaties waren naar de bijeenkomst toegekomen om persoonlijk afscheid te nemen van René. Ook het bestuur – en vele Vrienden – van onze stichting waren bij het afscheid van René aanwezig. Het bestuur van de stichting heeft besloten om René te benoemen tot 'Vriend voor het leven' en voorzitter Sammy van Tuyll overhandigde René de daarbij behorende oorkonde.
Ook vanaf deze plaats wensen wij René en zijn vrouw Ineke alle goeds toe en we hopen dat ze lang en in goede gezondheid kunnen gaan genieten van hun pensioen.

Vrienden- en vrijwilligersdag 2025

Gewoontegetrouw wordt de jaarlijkse Vrienden- en vrijwilligersdag gehouden op de eerste zaterdag van oktober, dus op zaterdag 4 oktober a.s.. We zijn dan te gast op het Domein Roosendael, in Sint-Katelijne-Waver, even ten noorden van Mechelen. Dit was van oorsprong een cisterciënzerinnenabdij, die omstreeks 1221 aan de Nete werd opgericht. Van de oorspronkelijke bebouwing is weinig overgebleven; eind 17^{e} eeuw verrees een groot abdijcomplex, waarvan nog wel delen aan de sloophamer zijn ontkomen. Het gehele domein beslaat zo'n 17 hectare en bevat een 19^{e} eeuws landschapspark en daarnaast een groot natuurreservaat.
Het programma en meer informatie over de Vrienden- en vrijwilligersdag volgt na de zomermaanden. Voor wie vast een kijkje wil nemen bij dit domein: www.roosendael.be

COLOFON
Stichting Vrienden van Brabantse Landgoederen
Boterbloem 5 – 4761 WL Zevenbergen
Kijk voor meer informatie op: **www.brabantselandgoederen.eu**
info@brabantselandgoederen.eu